

Har Roskilde nogensinde været Danmarks hovedstad?

Af Gorm Bruun Hansen

Den 9. august 1157 var tre konger Svend, Knud og Valdemar samlet i Roskilde, i kongsgården, i forlængelse af mange års borgerkrig. Det udviklede sig hurtigt til en blodig affære, en konge, Knud, lå død, en konge, Valdemar, blev såret, flere anonyme blev sikkert sårede eller døde, en biskop, Absalon, undslap med nød og næppe. Vi har en uhyre detaljeret skildring af dette "Blodbadet i Roskilde", så detaljeret, at man næsten kan tegne de forskellige aktørers placeringer og bevægelser på et bykort. Det er Saxo, som har denne beretning. Det er et af højdepunkterne i Danmarks historie.¹

Tre konger, en kongsgård, en åbenlys magtkamp om Danmarks trone. Det må da være sket i en hovedstad!?

Roskilde som Danmarks første hovedstad! Det gør sig godt turistmæssigt, styrker roskildensernes herunder politikernes selvforståelse. Det er blevet formuleret af turisterhvervet gentagne gange, af borgmester, af Roskilde Museum selv samt af museets tidligere direktør Frank Birkebæk: "*Under navnet København overtager denne by positionen som landets hovedstad fra Roskilde*".² Begrundelserne herfor ligger lige for: Harald samlede hele Danmark ifølge den store Jellingsten, han grundlagde kirken i Roskilde, han blev begravet her, byen blev meget tidligt bispestad, vi hører om en kongsgård tidligt i forbindelse med blodgildet i Roskilde 1157, byen var en af de største gennem hele middelalderen – og det er blevet sagt og skrevet gentagne gange siden. Første gang af Adam af Bremen ca. 1070, hvor han skriver, at Roskilde er den største by på Sjælland og "danernes kongesæde".³

Men jeg vil i det følgende argumentere for, at det er en ganske forfælsket påstand.

Hvis vi forsøgsvis skal definere en hovedstad, kan vi vel sammenfatte fænomenet i, at en hovedstad skal indeholde mindst én og helst flere af følgende fænomener:

- Residensby – Herskerens bopæl – evt. hyppigste bopæl
- Hovedsæde for centraladministrationen
- Placering af centraladministrationens arkiv
- Stedet for de fleste og vigtigste beslutninger og forhandlinger
- De fleste magthaveres hovedbase

Gorm Bruun Hansen, f. 1947, pens. gymnasielektor. Lokallhistorisk forfatterskab.

- De fleste politiske institutioners hovedsæde
- Stedet for store nationale manifestationer

Den store danske Encyklopædi definerer en hovedstad som den by, der er sæde for landets regering.

Den første og vigtigste argument er, at der overhovedet ikke eksisterede en hovedstad for Danmark før tidligst engang i 1400-tallet, måske først i 1500-tallet, da København langsomt udviklede sig hertil. Danmark var et såkaldt rejse-kongedømme, kongen var "rex itinerans" – den omrejsende konge. Det vender jeg tilbage til. Først vil vi se på kildernes udsagn om kongens opholdssteder.

Kongernes opholdssteder

I kildeudgaven *Diplomatarium Danicum 789-1412* kan man finde samtlige overleverede diplomer, d.v.s. tekster med en eller anden form for retskraft, ordre, bestemmelse, fra perioden – enten i fuld udstrækning eller i resume eller uddrag. Alt i alt tusindvis af middelalderlige kilder af politisk, diplomatisk, juridisk, økonomisk art med en eller anden relation til Danmark. Alle har været underskrevet eller forseglet, de fleste har haft en angivelse af, hvor diplommet er forfattet og beseglet eller underskrevet. En pæn del af disse diplomer er udstedt af kongen.

Det er altså muligt at finde alle bevarede eller delvist bevarede diplomer, som kongen har udstedt, og undersøge deres udstedelsessted og tidspunktet. Resultatet heraf kan give et fingerpeg om, hvor kongen har opholdt sig. Der er ingen hovedresidens, intet sted som udmærker sig ved, at kongen særlig hyppigt igennem mange år opholdt sig. Og det gælder slet ikke Roskilde, hvor kun en lille del er udstedt. Man må gøre det forbehold, at det kun er en del af de middelalderlige diplomer, som er bevaret, samt at udstedelsesstedet i en del tilfælde ikke er angivet, da det kun er et uddrag eller resume, som er bevaret. Jo længere tilbage i tiden vi kommer, jo færre diplomer er bevaret og sandsynligvis udstedt. Men overhovedet intet tyder på, at det kan give en skævhed i billedet af kongens opholdssteder.

De to ældste kongelige diplomer, som er udstedt af kongen i Roskilde, og som er bevaret, er fra 1157 og 1212. Derefter stiger hyppigheden, men der er langt fra hvert år, vi har et sådant. I 1250-1270'erne er der nogle flere. Valdemar Atterdags første år fra 1340 viser et overraskende stort antal udstedelser i Roskilde. Han må have opholdt sig der eller i

nærheden en stor del af året 1341, men ellers er en del af de mange diplomer udstedt samme dag eller med få dages mellemrum, så antal diplomer afspejler ikke antal ophold.

Der er ingen bevarede kongelige diplomer udstedt i Roskilde fra Valdemar Atterdags sidste 20 år frem til 1375, men nogle stykker fra Margrethes og Erik af Pommerns tid 1375-1412, f.eks. er der udstedt minimum syv i februar-marts 1400. En undersøgelse af registrene for alle bind af *Diplomatarium Danicum* viser, at Roskilde er nævnt overordentligt mange gange, næsten lige så hyppigt som Lund, men det skyldes primært byens egenskab af gejstligt centrum. Det er diplomer med relation til biskop, domkirke, kapitel, sognekirker, klostre.

Middelalderhistorikeren Thomas Riis har for tiden frem til 1332 gjort den samme undersøgelse. Han har desuden inddraget samtlige andre kilder, som ville kunne hjælpe til at bestemme kongens rejser og opholdssteder, især årbøger og berettende kilder som f.eks. Saxo.

Der tegner sig ifølge denne grundige undersøgelse ikke noget klart billede af kongens foretrukne opholdssteder igennem middelalderen: Frem til 1201 (Knud d. 6.'s død) er det umuligt at rekonstruere kongens rejser og opholdssteder, men alt tyder på, at disse især var bestemt af borgerkrig, vendertog, forsvar og politiske aktiviteter, og der er absolut intet, som antyder et centrum, en hovedstad.⁴

Fig. 1. Blodgildet i Roskilde. Tegning af G Hentze (1875-1948) Illustration til Saxo Grammaticus, fordansket af N.F.S. Grundtvig, bd. 10 s. 155, Forlaget Danmark, 1924.

Fra Valdemar Sejr (1201-1241) og i hele det 13. århundrede kan der aflæses nogle mønstre. Kongens opholdssteder afspejler skiftende magtinteresser, bl.a. forholdet til Nordtyskland og Sverige. En akse Lund – Roskilde – Store Bælt – Ribe var tilsyneladende vigtig. Roskilde blev en af de mest besøgte byer under Erik Glipping (1259-1286) og Erik Menved (1286-1319). De var begge meget rejsende konger. F.eks. har Erik Menved udstedt diplomer i mindst 44 forskellige byer i sine 33 år som konge.⁵

Thomas Riis har fundet nogle eksempler på kongens rundrejser: Erik af Plovpenning var i 1242 i Ribe i maj, i Nakskov 20. juni, København 24. juni og i Odense i november. Kong Abel foretog i november måned 1250 følgende rejse: Lund – Søborg i Nordsjælland – Roskilde – Vordingborg.⁶

Middelalderhistorikeren Vivian Etting har grundigt undersøgt de kongelige borge i sidste halvdel af middelalderen. Der var mange, og de lå spredt over hele landet. Hun har også ud fra diplomunderskrifter lavet en forsøgsvis registrering af kongernes ophold på disse slotte fra Erik Menved til Margrethe, d.v.s. perioden 1286-1412. Det er mange ophold, men Helsingborg, Søborg, København, Vordingborg, Kalundborg og Nyborg skiller sig klart ud som de hyppigst besøgte.⁷

Fra unionstiden efter Kalmarunionen 1397 har den svenske historiker J. B. L. D. Strömberg fundet stedsangivelse for udstedelsen af kongelige breve vedr. Sverige. Her topper København suverænt, medens Roskilde optræder 9 gange mellem 1417 og 1508.⁸ Margrethe I's foretrukne opholdssteder var Kalundborg, Vordingborg, Gurre, Helsingborg og Nyborg. Christoffer af Bayerns korte regeringstid 1439-1448 var præget af en kolossal rejseaktivitet.⁹

Det er indlysende, at man i Roskilde har oplevet kongelige afgørelser, kongelige forhandlinger, underskrifter og beseglinger, men ikke særligt hyppigt, og hyppigheden veksler over tid, men der er altid andre steder, som er brugt næsten lige så hyppigt eller hyppigere.

Arkæologiske vidnesbyrd

Men kan arkæologiske vidnesbyrd så ikke understøtte ideen om Roskilde som hovedstad: kongsgård, byvold og Haraldsborg? Vi ved ikke meget om disse anlæg eller deres historie. Haraldsborg nord for byen ved fjorden er i dag helt forsvundet, men blev opmålt i 1903, da kun borgbanken var bevaret. I dag er der julemærkehjem og villaer på området. Saxo for-

tæller, at Harald Kesja, halvbror til Knud Lavard og Erik Emune, opførte borgen som led i de utallige magtkampe i perioden. Erik Emune erobrede den så i 1132. Navnet dukker op i skriftlige kilder få gange, herunder i 1422 hvor det ikke kaldes borg, men "curia", d.v.s. kongelig lensgård. Under reformationen ødelagdes denne lensgård sammen med en del af byen i 1534 af grev Christoffer som led i Grevens Fejde.¹⁰ Haraldsborg har været en blandt mange kongelige borge og gårde til administration af landet.¹¹

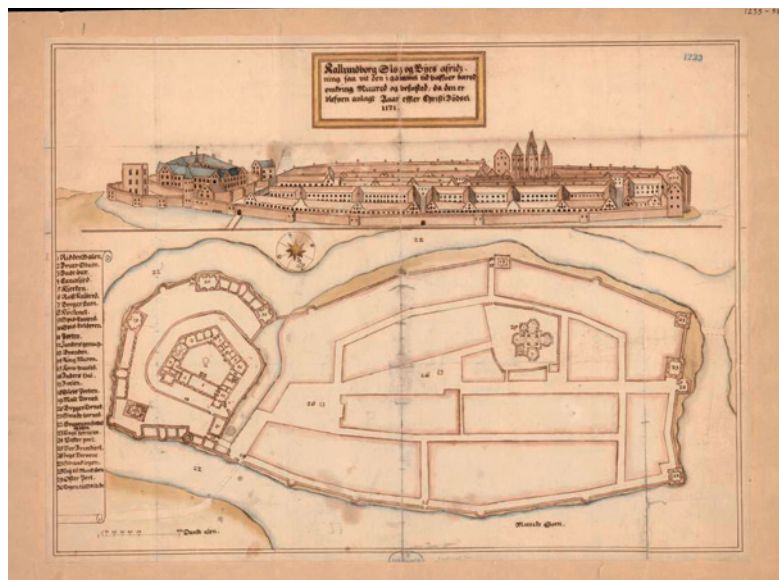
Byvolden er ifølge kilderne opført af Svend Grathe omkring 1150 under borgerkrigen mellem de tre konger, som slutter med blodgildet og slaget på Grathe Hede 1157. Volden bliver derefter en del af byens forsvar, men først og fremmest en skatteopkrævningsgrænse, som ikke får nogen kongelig funktion.

Derimod har kongsgården selvfølgelig en kongelig funktion. Den går sandsynligvis tilbage til Harald Blåtand eller Svend Tveskæg, opført som led i grundlæggelsen af en ny by sammen med den kirke, som senere bliver domkirke. Efter blodgildet i 1157 hører man intet i kilderne om denne kongsgård før 1455, hvor Christian I sælger "*wor oc kronenæ jord oc grund*"¹² til Helligtrekongers Kapel ved domkirken. Den tjenestegørende præst ved kapellet og alteret heri hed Bo Madsen.¹³ Han har selv forfattet en længere redegørelse for kongens gave til kapellet. Bo kalder området en "*øde og uskikket byggegrund ... opfyldt et vældigt bjerg af møg og skarn*."¹⁴

I sin store afhandling om kongsgården placerer Henry Petersen den nu nedlagte kongsgård i det område, der i dag er den østlige del af Rektorhaven.¹⁵ Her har Jens Ulriksen gra-

Fig. 2. Blodgildet i Roskilde. Anonym illustration i Niels Bache: *Nordens historie populært fortalt*, bind 2, s. 236, 1885.

Fig. 3. Grundplan og snittegning af Kalundborg med borgen og kirken. Nogle ruiner er stadig synlige. En model af hele slotsområdet fra reformati-onstiden er udstillet i området.
Nationalmuseet.

vet i 2010 og fundet brolægning, som ifølge ham kunne være en del af kongsgårdens gårdsplads.¹⁶

Der er ingen vidnesbyrd om, at kongsgården skulle have haft nogen særlig betydning, bortset fra i 1157, og det er tydeligt, at den er helt forsvundet inden det 15. århundrede. Der er slet ingen hovedstadsassociationer her.

Administration og arkiv

I vid udstrækning udøvede kongen igennem hele middelalderen sin magt personligt og på stedet. Men selvfølgelig var der også en rudimentær administration og forvaltning, ligesom der skete en arkivdannelse – i begyndelsen uhyre lille, men mod middelalderens afslutning af en sikker og stabil karakter.

Vi møder et antal rigsembetsmænd, bl.a. drot og marsk, men det er altid adelsmænd. Der opstod et kancelli i det 12. århundrede med skrivere og et par kanslere, sandsynligvis altid gejstlige, hvoraf Roskildes biskop ofte er en af kanslerne. Kancelliet måtte dog rejse med kongen og hans hird rundt i landet. Med sig havde de så brevkister med de nødvendige arkivalier. Det lader til, at nogle af disse arkivalier, når de ikke længere var aktuelle, blev opbevaret sikkert i domkirker, bl.a. Roskildes. Fra 1300-tallet etableredes centralarkiver i de 2 vigtige borge Vordingborg og derefter Kalundborg. Sluttelig opstod i midten af 1400-tallet et kancelli med arkiv i København. Heraf opstod i 1582 et egentligt rigsarkiv, da arkivet i Kalundborg blev overført hertil.¹⁷ Altså: nok nogen administration og arkiv i Roskilde, men aldrig

hovedstadslignende. Modsatte tendens ses i Christian d. 1.'s valg af Roskilde Domkirke som sin gravkirke ved etableringen af Helligtrekongers kapel.

Forholdene ude i Europa

Den svenske historiker J.B.L.D. Strømberg har lavet en stor undersøgelse af det svenske rejsekongedømme med inddragelse af en del dansk materiale. Også på dette område ligner de to riger hinanden. Dog er der meget færre kilder fra ældre tid i Sverige, så Strømbergs analyser har tyngdepunktet i 1500-tallet – så langt op i tiden er kongen omrejsende. Fra dette århundrede er der til gengæld en del kilder til belysning af, hvorledes disse rejser foregik. Op til flere hundrede kunne der være i kongens følge. Enten brugte man kongelige slotte og gårde til indkvartering, eller privat indkvartering blev beordret. Rejserne skulle planlægges, rideheste og vogne rekvireres. I danske kilder også fra 1500-tallet findes detaljerede oversigter over rejser, indkvartering, forsyning og rejsemiddel. Christian III befalede f.eks. i 1561 en embedsmand på Roskildegård (den tidligere bispegård) til at stille med 100 vogne for at transportere kongen og hans følge fra Roskilde til Ringsted.¹⁸

Samme undersøgelser lavet i de andre europæiske stater, f.eks. England, Frankrig, og de tyske stater viser overalt det samme: ingen generel fyrsteresidens, ingen hovedstad. Overalt møder vi den rejsende konge, "rex itinerans"

Det ser ud til, at London og Paris bliver de første egentlig hovedstæder, hvilket stemmer overens med, at henholdsvis Frankrig og England først udvikler nogenlunde stærke centrale politiske strukturer.

Fig. 4. Gåsetårnet og dele af borgmuren fra Vordingborg slot. I dag er ruinområdet en del af et imponerende borgmuseum. Nationalmuseet.

Sammenfatning

Den moderne historieforskings grundlægger i Danmark, Kristian Erslev, påtog sig i 1889 med skarp kildekritisk ragekniv en gang for alle at udrydde de gamle påstande om Roskilde som hovedstad.¹⁹

Siden har få historikere påstået, at Roskilde har været hovedstad, og alle historikere har taget udgangspunkt i rejsekongedømmet. Det er således karakteristisk, at i det nyeste videnskabelige værk om Danmarks styre og administration kalder forfatteren, professor Jens E. Olesen sit afsnit om middelalderen: "Fra rejsekongedømme til administrationscentrum".²⁰ Adam af Bremens påstande om Harald og Roskilde er ligeledes i dag fejlet til side kildekritisk som fiktion og propaganda for Hamborg-kirken.²¹

Det har været og bliver stadig diskuteret, hvilken rolle kongemagten og kongerne havde i grundlæggelsen af byen Roskilde engang i slutningen af vikingetiden, samt om byen startede nede ved fjorden og havnen som handelsplads, eller oppe på bakketoppen som religiøst og politisk centrum²², men det har ingen indflydelse på hovedstadsdiskussionen.

Kongen var nødsaget til at besøge de fleste områder i sit land. Der har været diskuteret, om der var faste turnusser, eller bestemte rejseruter, men det er der intet som tyder på. Hans rejser har været betinget af de aktuelle udfordringer. Skematisk kan man sige, at hans besøg rundt i landet havde følgende formål:

- At lede landets forsvar for at sikre landet.
- At indkassere skatter og afgifter i en effektiv udnyttelse af de kongelige ressourcer.

Fig. 5. Nyborg Slot. Ældre foto. Nationalmuseet. Slottet er siden blevet restaureret. For øjeblikket gennemgår slottet en fornyet restaurering og større udbygning.

- At afgøre tvistigheder og afsige domme.
- At administrere og regere og inspicere lokaladministrationen.
- At knytte troskabsbånd med adelsslægter.
- At mødes med indenlandske magthavere – stormænd og gejstlige.
- At mødes med udenlandske magthavere.
- At give et billede for offentligheden af herskeren, personliggøre ham.
- At gøre kongemagten synlig og nærværende.
- At sikre undersåtternes troskab.

Vi ser altså såvel økonomiske som forskellige politiske formål. I første halvdel af 1500-tallet var der under de højspændte borgerkrige og tronstridigheder politiske tiltag til at gøre Nyborg til residensstad, men under Frederik d. 2. (1559-1577) blev København entydigt rigets centrum og hovedstad, selvom kongen stadig rejste meget rundt.²³ Det omreisende hof med embedsmænd, håndværkere m.fl. kan have talt flere hundrede personer og har fordret tvangsudskrivning af bøndervogne til transport. Indkvarteringen er om muligt fundet sted på kongens borge (ca. 40 fordelt på hele landet) eller klostre, bispesæder, byer, herregårde m.m.²⁴

Efter biskop Peder Jensen Lodehats død i 1416 tvang Erik af Pommern den nye biskop til at aflevere København til kongen i 1417. Derefter er det tydeligt, at kongen over de næste århundreder hyppigere og hyppigere opholdt sig her, og flere og flere kongelige breve blev udstedt i denne by²⁵ Den blev hovedresidensbyen, men historikere betegner den ikke som hovedstad i moderne forstand før i det 16. århundrede.

For at sammenfatte:

- Der var ingen hovedstad i Danmark før 14-1500 tallet.
- Roskilde har aldrig været hovedstad. Der er dog ingen tvivl om, at byen var en af de vigtigste og rigeste byer i Danmark, men det skyldes først og fremmest bispens og bispesædets rigdomme og betydning.
- København får hovedstadsfunktioner fra 1400-tallet.

Så svaret på artiklens åbningsspørgsmål er altså et rungende NEJ!

Appendiks: Metropol!

Tidligere museumsdirektør Frank Birkebæk brugte gerne or-

Fig. 6. Københavns Slot ved reformationstiden som det var fremstillet på Københavns Bymuseums model af byen udenfor det gamle museum på Vesterbrogade. Modellen er nu forsvundet.

det "Metropol" om Roskilde i middelalderen. F. eks. hedder hans store afsnit i Roskilde Bys historie: "Fra handelsplads til metropol".²⁶ Ordet bruges også i den nuværende udstilling på museet om samme periode: overskrifter som "Fra metropol til provinsby" (om Roskildes deroute omkring reformationen), "Middelalderens metropol" m.m. Det smager for mig af storhedsvanvid på sin bys vegne! Roskilde havde vel mellem 5 og 10.000 indbyggere på sit højdepunkt, de fleste boede i stråtækte træhuse – men med mange kirker. Det var nok en af landets største byer, men ingenting i forhold til datidige byer i Syd- og Vesteuropa eller Mellemøsten eller Kina. En metropol – er det ikke New York, London eller Beijing?

Det er heller ikke helt tilfredsstillende at se følgende tekst om Roskilde på museet: "Kongens og kirkens magtcenter".

Man kan derimod med lidt god vilje acceptere Michael Andersens overskrift i byhistorien: "Rigets hovedby 1080-1300".²⁷

Litteratur:

Adam af Bremens krønike, oversat af Allan A. Lund, 2000.

Arnorsdottir, Agnes S. Per Ingesman & Bjørn Poulsen: Mod en magtudredning for det danske samfund i senmiddelalderen. Trykt i: *Konge, kirke og samfund. De to øvrighedsmagter i dansk senmiddelalder*, 2007, s. 557-582.

Bøgh, Anders: Kongen og hans magt. Trykt i *Middelalderens Danmark*, red.: Per Ingesman m.fl., 1989, s. 64-81.

la Cour, Vilhelm: *Danske borganlæg til midten af det trettende århundrede*, I, 1972.

Diplomatarium Danicum 789-1400 I, 1 – IV, 7, 1938-2000 (udgivet elektronisk for perioden 1400-1412). Findes udgivet parallelt i dansk oversættelse i *Danmarks riges breve*

Engberg, Niels: Roskilde som tidlig kongesæde, by og handelsplads. Trykt i *Historisk årbog fra Roskilde amt*, 1981, s. 3-46.

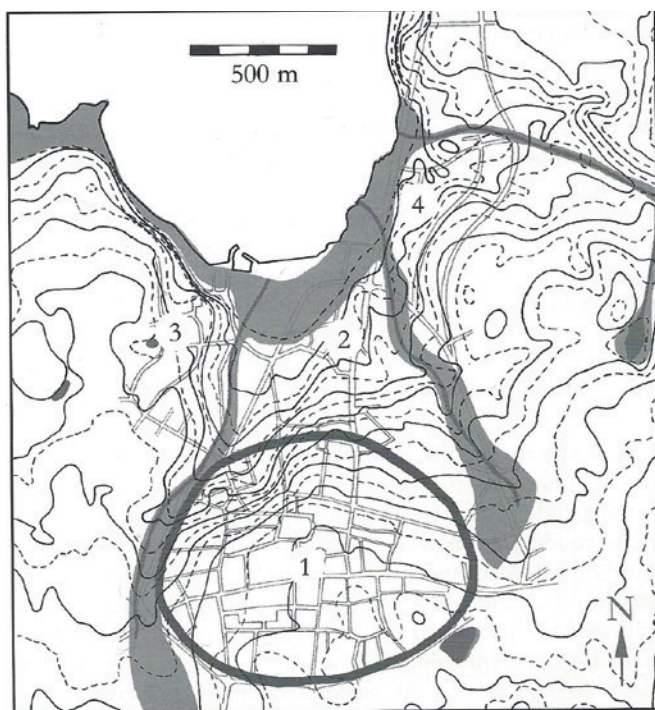

Fig. 7. Roskildes topografi i tidlige middelalder. Jens Ulriksen.

Signaturforklaring:

1: Domkirken og kongsgården.

4: Haraldsborg.

Den næsten runde cirkel: byvolden.

2 og 3: De to kirker Skt. Ibs og Skt.

Jørgensbjerg udenfor byvolden.

De blågrå aftegninger: datidige vandområder (fjord, søer, kildeforløb).

Erslev, Kr.: *Erik af Pommern*, 1901, s. 122-123.

Erslev, Kr.: *Naar blev København Danmarks Hovedstad?* 1889. Trykt i *Historiske Afhandlinger I* 1937.

Etting, Vivian: *The royal castles of Denmark*, 2010.

Jørgensen, A.D.: *De danske rigsarkivers historie*, 1884.

Jørgensen, Frank & Morten Westrup: *Dansk centraladministration i tiden indtil 1848*, 1982.

Lund, Niels: *Harald Blåtands død*. 1998.

Nielsen, Ingrid & Ole Schiørring: *Roskildes middelalder på kort*. Trykt i *16 bidrag til Roskildes by og egns historie*, 1979, s. 93-110.

Olesen, Jens E.: *Middelalderen til 1536. Fra rejsekongedømme til administrationscentrum*. Trykt i *Dansk forvaltningshistorie I*, 2000, s. 3-48.

Petersen, Henry: *Hvor laa Kongsgaarden i Roskilde?* Trykt i *Historisk Tidsskrift*, bd. 6, rk. 2, 1889-1890.

Erland Porsmose: *Kongen kommer. Nyborg – Danmarks riges hjerte I*. 2015.

Riis, Thomas: *Les institutions politiques centrales du Danemark 1100-1332*. 1977.

Riis, Thomas: *Det middelalderlige danske rejsekongedømme indtil 1332*. Trykt i *Middelalder, metode og medier. Festskrift til Niels Skyum-Nielsen*, 1981, s. 115-136.

Riis, Thomas: *Hvorfor blev København Danmarks hovedstad? Struktur og funktion*. Trykt i *Festskrift til Erling Ladewig Petersen*, 1994, s. 73-80.

Riis, Thomas: *Kongen og hans mænd. Danmarks politiske rigsinstitutioner ca. 1100-1332*, 2018.

- Roskilde bys historie – tiden indtil 1536*, red. af Frank Birkebæk m.fl., 1972.
- Saxos Danmarkshistorie*, oversat af Peter Zeeberg, 2000.
- Skyum-Nielsen, Niels: Den danske konges kancelli i 1250'erne. Trykt i *Festskrift til Astrid Friis*, 1963, s.225ff.
- Skyum-Nielsen, Niels: Kanslere og skrivere i Danmark 1252-1282. Trykt i *Middelalderstudier tilegnede Aksel E. Christensen*, 1966.
- Strömberg, J.B.L.D.: *De svenska resande kungarne och maktens centrum*, Uppsala, 2013.
- Tidernes samling. Fra Roskilde Museum*, red.: Frank Birkebæk, 1997.
- Tønnesen, Eva: Den bjergsomme præst, i: Gæve og grumme mænd i Roskilde. Trykt i *Årbog for Historisk Samfund for Roskilde Amt*, 2018.
- Ulriksen, Jens, Cille Krause & Niels H. Jensen: Roskilde. En bygrundlægelse i vanskeligt terræn. Trykt i *KUML* 2014.

Noter:

- 1 Saxo 642-642
- 2 Tidernes samling s. 13
- 3 Adam af Bremen s. 203)
- 4 Riis 1981 s. 116-120
- 5 Riis 1981 s. 120-127
- 6 Riis 1981 s. 121
- 7 Etting s. 40, 112 og 114
- 8 Strömberg s. 103-383
- 9 Porsmose 143-5
- 10 La Cour 1972 s. 226-231
- 11 Olsen 2011 s. 72
- 12 Petersen s. 336
- 13 Eva Tønnesen s. 19-23
- 14 Petersen s. 340
- 15 Petersen s. 341-345
- 16 Ulriksen 2014 s. 162
- 17 Jens E. Olesen 2000 s. 35-38, Frank Jørgensen 1982 s. 13-18, A. D. Jørgensen 1884 s. 1-10. Se også Skyum-Nielsen 1966.
- 18 Strömberg s. 14, 20
- 19 Erslev 1937 s. 135-144
- 20 Jens E. Olesen s. 3-48
- 21 Lund 1998 s. 22-24
- 22 F.eks. Niels Engberg 1981, s. 3-46, Frank Birkebæk i Roskilde bys historie, samt Ulriksen m.fl. 2014
- 23 Porsmose 150
- 24 Porsmose s. 141
- 25 Riis 1994 s. 77, Erslev 1889
- 26 Roskilde bys historie bd. 1, s. 37-118
- 27 Roskilde bys historie bd. 1, s. 37ff og s. 119ff